

**MALAKOLOGIJA I
ASTAKOLOGIJA U NASTAVI
BIOLOGIJE (208676)
2P+1V+0S 4 ECTS**

Što su riječni rakovi?

- slatkovodni rakovi nalik na male hlapove

- Najveći predstavnici slatkovodnih beskralježnjaka
KLJUČNE VRSTE – održavaju ekosustave stabilnima

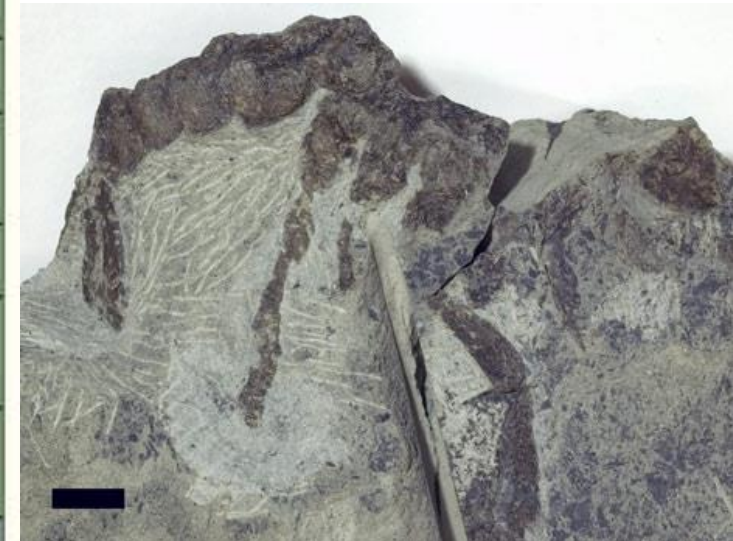
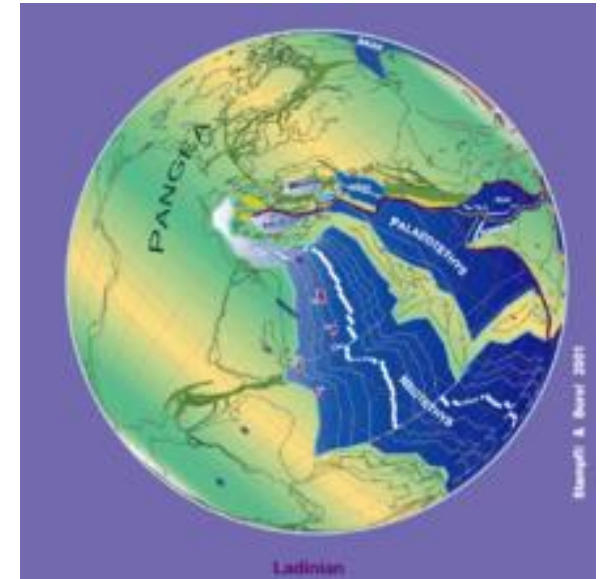
koncept ključnih vrsta

“Organizam koji ima snažan utjecaj na ekosustav bez obzira na svoju relativno malu gustoću”

- jako stari – ušli u slatke vode još u trijasu (prije 225 000 000 godina)

Eon	Era	Period	Epoha	T*	Prva pojava	
Fanerozoik	Kenozoik	Kvartar	Holocen	0,01	Rod <i>Homo</i>	
			Pleistocen	1,8		
		Tercijar	Neogen	Pliocen	5,3	Ljudi
				Miocen	23,0	Čovjekoliki majmuni
				Oligocen	33,9	
			Paleogen	Eocen	55,8	Recentni redovi biljaka i životinja
				Paleocen	65,0	
		Mezozoik	Kreda	Gornja	145	Cvjetnice
	Donja					
	Jura		Gornja	200	Ptice	
			Srednja		Procvat gmizavaca	
			Donja			
	Trijas		Gornji	252	Golosjemenjače	
			Srednji		Sisari	
	Paleozoik	Perm	Gornji	299	Dinosauri	
			Donji		Sisaroliki gmizavci	
		Karbon	Gornji	318	Šume sjemenjača	
			Donji		Gmizavci	
		Devon	Gornji	359	Vodozemci	
			Srednji		Insekti	
			Donji		Biljke	
		Silur	Gornji	416	Ribe	
Donji						
Ordovicij		Gornji	444	Kolonizacija kopna		
		Donji				
Kambrij		Gornji	488	Većina koljena biljaka i životinja		
		Srednji				
	Donji					
Prekambrij	Proterozoik		542	Mekušci, Alge		
	Arhaik		2500	Bakterije		
	Hadean		4000			
			4560			

koljeno: Arthropoda

potkoljeno: Crustacea

Brusca & Brusca 2003

RAZREDI:

1. Remipedia
2. Cephalocarida
3. Branchiopoda
4. Malacostraca
5. Maxillipoda

Martin & Davis (2001)

Brusca & Brusca 2016

RAZREDI:

1. Remipedia
2. Cephalocarida
3. Branchiopoda
4. Malacostraca
5. Thecostraca
6. Tantulocarida
7. Branchiura
8. Pentastomida
9. Mystacocarida
10. Copepoda
11. Ostracoda

Ahyong et al. (2011) Martin & al. (2014)

Razred MALACOSTRACA Latreille, 1802

- fosili iz Kambrija
- cca. 28 000 vrsta – akvatički i terestrički

1. podrazred Phyllocarida

2. podrazred Eumalacostraca

- nadred
- 1) Hoplocarida
  - 2) Syncarida
  - 3) Eucarida
  - 4) Peracarida

Phyllocarida

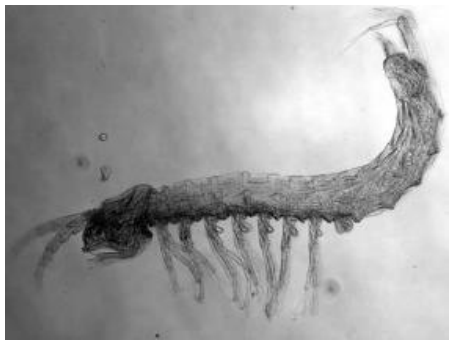
Peracarida

Eucarida

Hoplocarida

Syncarida

nadred **Eucarida** Calman, 1904

1. red **Euphausiacea** Dana, 1852
2. red **Amphionidacea** Williamson, 1973
3. red **Decapoda** Latreille, 1802

Decapoda (Ernst Haeckel, 1904)

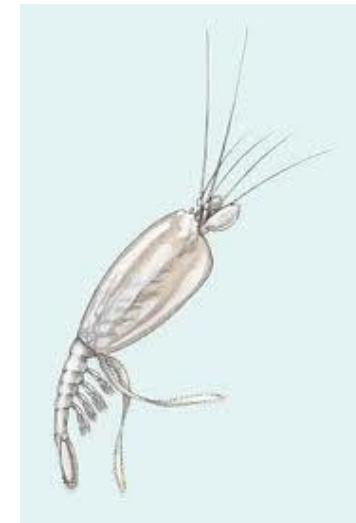
razred **MALACOSTRACA**

podrazred **Eumalacostraca**

nadred **Eucarida**

Euphausiacea – kril/svjetlari

Amphionidacea

RED DESETERONOŽACA (Decapoda)

Decapoda (Ernst Haeckel, 1904)

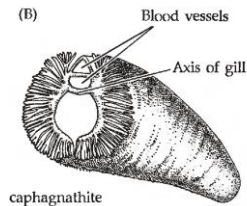

red DECAPODA (deseteronošci)

razred MALACOSTRACA
podrazred Eumalacostraca
nadred Eucarida
red DECAPODA

- klasifikacija na temelju anatomije škrga i embrionalnog razvoja
- **ŠKRGE** su razvijene na kukovima torakalnih nogu (pereopoda ili nogu hodalica), a njihov se oblik razlikuje:

- **Dendrobranchia** - 2 glavne grane, svaka podijeljena u mnoštvo postranih (sekundarnih) grana

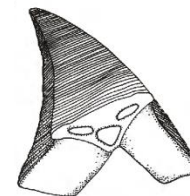
Brusca & Brusca (2002)

- **Trichobranchia** mnoštvo radijalnih nerazgranatih tubularnih filamenata

Brusca & Brusca (2002)

- **Phyllobranchia** na glavnoj osi listoliki ogranci

Brusca & Brusca (2002)

red **DECAPODA** (deseteronošci)

podred **Dendrobranchiata** Bate, 1888

podred **Pleocyemata** Burkenroad, 1963

podred **DENDROBRANCHIATA** (kozice)

Imaju dendrobranhijatne škrge

razred **MALACOSTRACA**

podrazred **Eumalacostraca**

nadred **Eucarida**

red **Decapoda**

podred PLEOCYEMATA – nikad nemaju dendrobranchiatne škrge + ženke nose jaja na pleopodnim nogama (noge plivalice)

- međured **Caridea** Dana, 1852
- međured **Stenopodidea** Claus, 1872
- međured **Brachyura** Latreille, 1802 (cro. kratkorepci)
- međured **Anomura** MacLeay, 1838 (cro. srednjerepci)
- međured Astacidea** Latreille, 1802
- međured **Palinura** Latreille, 1802 (cro. dugorepci)
- međured **Thalassinidea** Latreille, 1831 (cro. mede)

Anomura

Astacidea

Caridea

Stenopodidea

Brachyura

Palinura

Thalassinidea

- cca. 14 000 vrsta, akvatičke i terestričke
- svejedi, filtratori, karnivori, herbivori
- dobro razvijen karapaks (zatvara škrge)
- uvijek 3 para maksilipeda + 5 pari pereopoda (nogu hodalica)

međured ASTACIDEA - hlapovi, slatkovodni rakovi

- i slatkovodni (neki se ukopavaju) i morski
- na bentosu, čvrsti karapaks sa CaCO_3 , „plivaju” (zamah abdomenom) samo kad bježe
- Abdomen dorzo-ventralno spljošten, završava repnom lepezom (telzon i uropodi)
- Škrge trihobranhijatne
- prva tri para pereopoda nose kliješta (prva velika)
- briga za potomstvo (Ž nosi jaja na pleopodalnim nogama)

Vogt&Tolley (2004)

razred MALACOSTRACA

podrazred Eumalacostraca

nadred Eucarida

red Decapoda

podred PLEOCYEMATA

međured Astacidea

nadporodice

- Astacoidea
- Parastacoidea
- Enoplometopoidea
- Nephropoidea
- † Palaeopalaemonoidea (Devon US (Ohio))

Nephropoidea –
hlapovi

porodica
Nephropidae -
hlapovi

Enoplometopoidea –
„koraljni” hlapovi

porodica Enoplometopidae
Indo-Pacifik, Karibi

Astacoidea – slatkovodni rakovi

porodica Astacidae

porodica Cambaridae

porodica Cambaroididae

Paratacoidea – slatkovodni rakovi

porodica Parastacidae

Riječni rakovi u svijetu

Porodica: Astacidae

rodovi: *Astacus*

Pontastacus

Austropotamobius

Pacifastacus

Porodica: Cambaridae

rodovi: *Faxonius*

Procambarus

+ 10

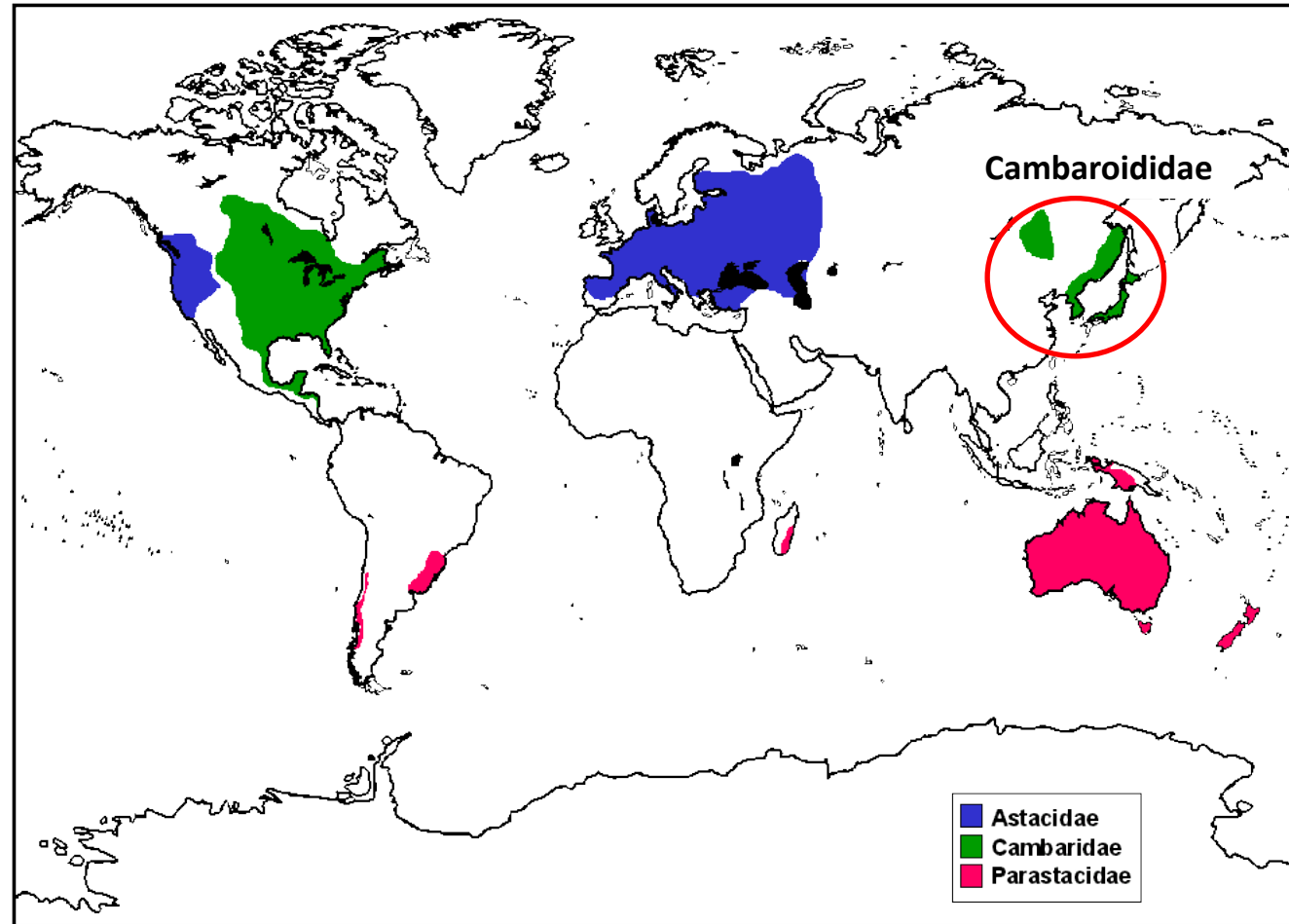
Porodica: Cambaroididae

rod: *Cambaroides*

Porodica: Parastacidae

rodovi: *Cherax*

+ 15

From Fetzner (2011)

2 centra raznolikosti:

- Jugoistok SADa (80% cambarida)
- Victoria, Australia (85% parastacida)

Filogenetski odnosi i podrijetlo – diskusija traje barem 100-injak godine, 2 hipoteze:

- **Polifiletsko podrijetlo** (Huxly, 1880; Bott, 1950; Starobogatov, 1995)

- višekratno naseljavanje slatkih voda (Astacidae i Cambaridae i Cambaroididae -sjevernu polutku, a Parastacidae južnu)

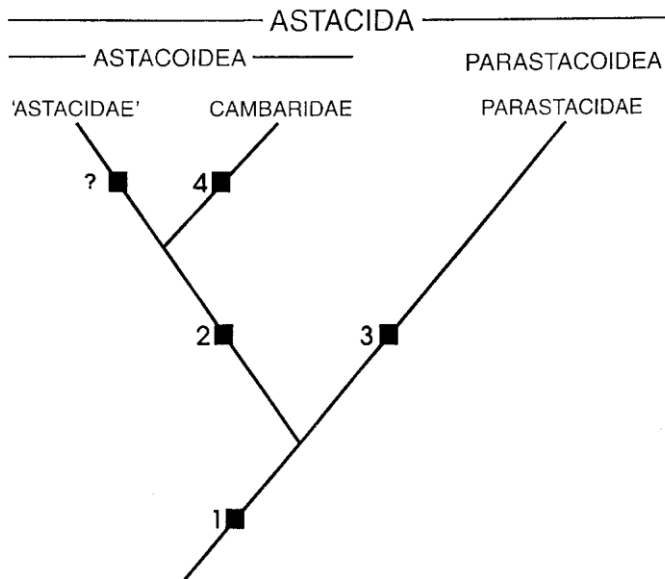
- mužjaci Astacidae i Cambaridae – gonopodi; Parastacidae – nema gonopoda...

- **Monofiletsko podrijetlo** (Ortman, 1902; Scholtz, 2002)

- morfološka sličnost svih Astacoidea

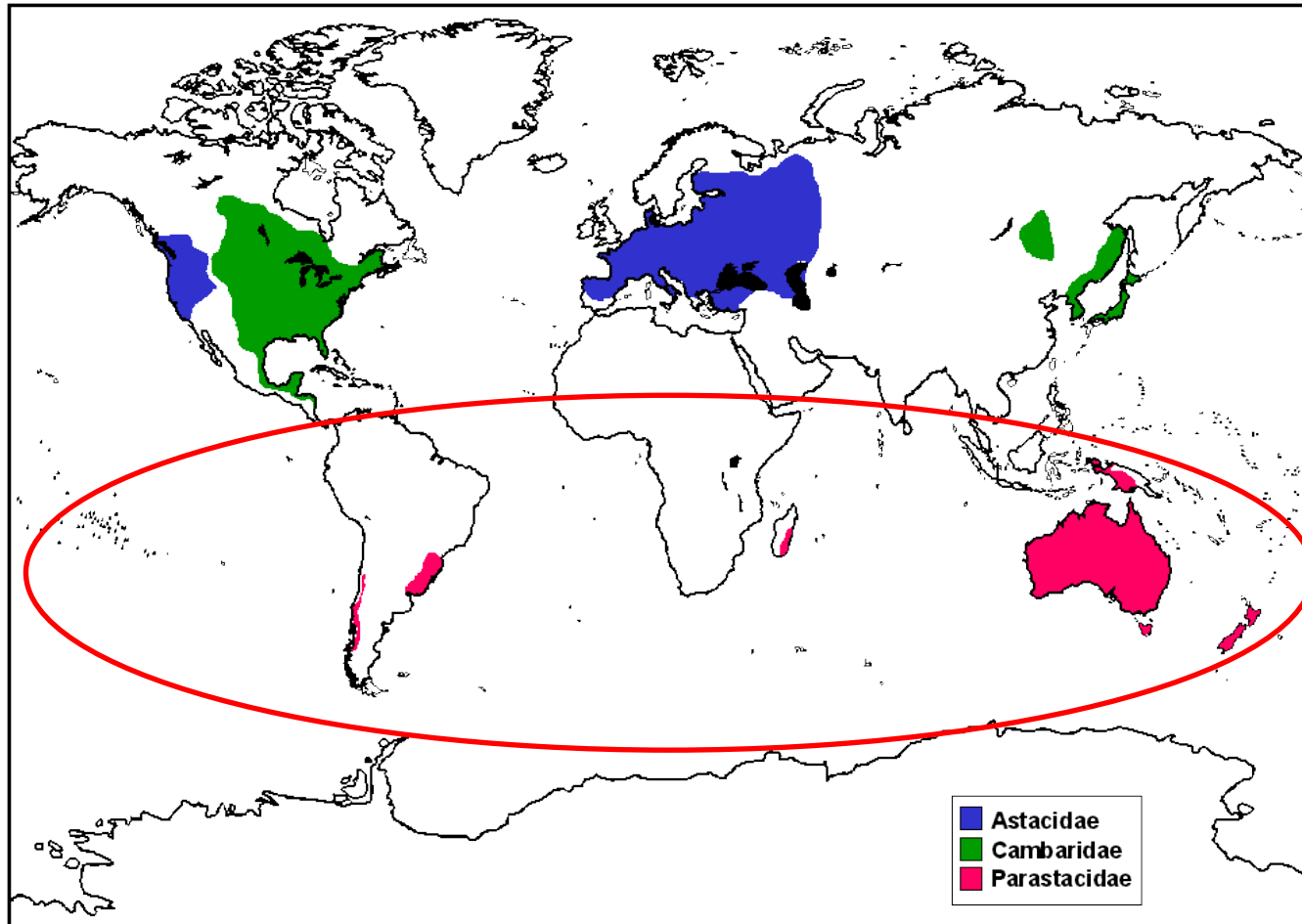
- način brazdanja jaja, embrionalni razvitak, molekularno-filogenetske analize

Filogenetska sistematika Astacida (Scholtz, 2002)

porodica Parastacidae

– južna polutka (Južna Amerika, Madagaskar, Novi Zeland, Australija)

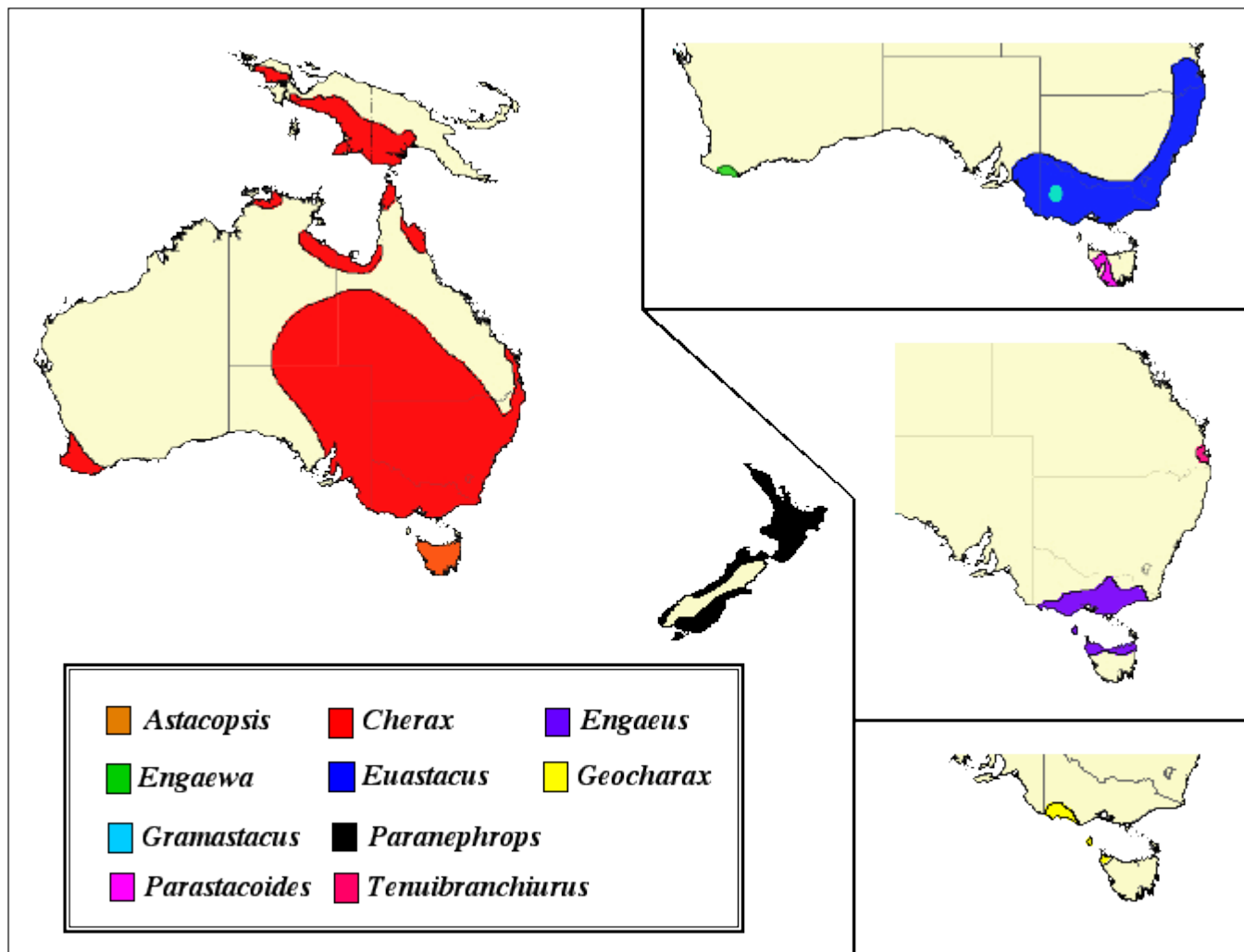

porodica Parastacidae

- **Australija** (85% poznati parastacida; 14 rodova; jedinstveni i vrlo raznoliki (bogatstvo vrsta i ekol i morfo raznolikost)

- Najveći poznati slakovodni beskralježnjak (*Astacopsis gouldi*)

- „kopneni slakovodni rakovi" (npr. rod *Engaeus*) – neovisni o površinskim vodama

Rasprostranjenost 10 australskih rodova unutar Parastacida (iz Hobbs 1988)

Uvoz stranih vrsta rakova u Australiju je zabranjen!

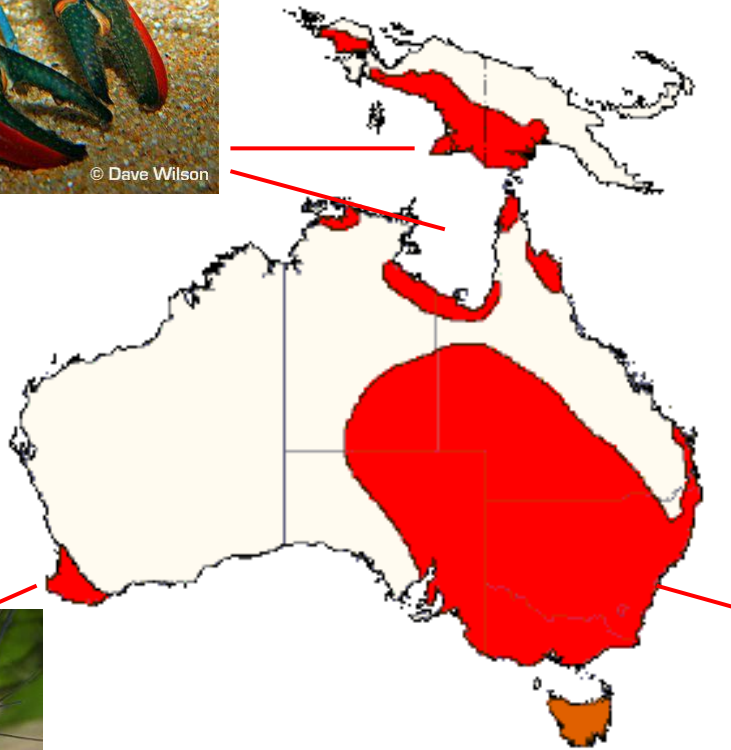
rod *Cherax* – široko rasprostranjen (Australija + Papua Nova Gvineja)

marron (*Cherax tenuimanus*), redclaw (*Cherax quadricarinatus*) i yabbie (*Cherax destructor*)

Redclaw

- Česta akvarijska vrsta (trgovine kućnim ljubimcima)
  - Čatež termalni izvori (Redclaw od 2009)

Yabbie

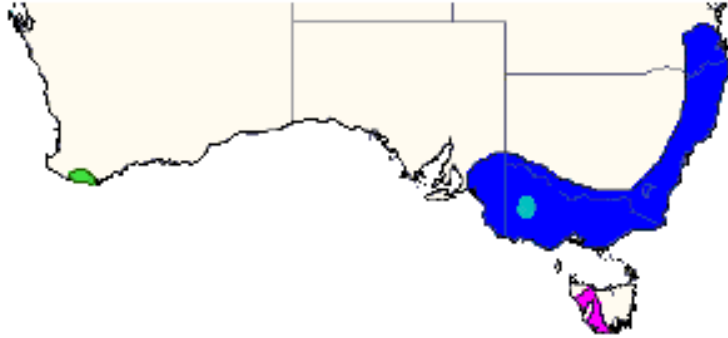

Marron

rod *Euastacus*

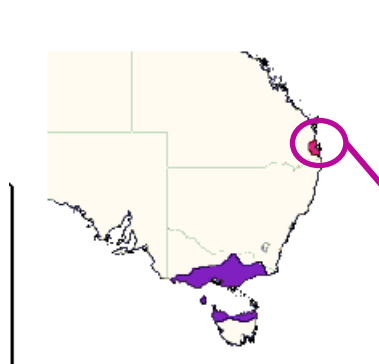
50 vrsta

- Relativno čest (plavo – područje distribucije)

The Murray River crayfish (*Euastacus armatus*)
drugi najveći slatkovodni rak na svijetu

- rodovi *Engaewa*, *Gramastacus* i *Tenuibranchiurus*
- Endemski, uska distribucija

Engaewa

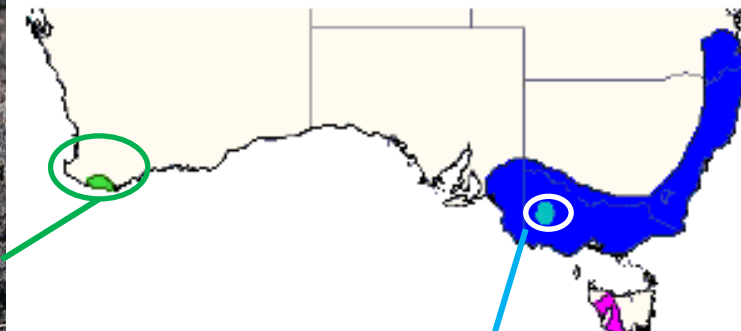
Ukopava se u tlo

Tenuibranchiurus

Ukopava se u tlo

Maksimalna veličina je 25 mm

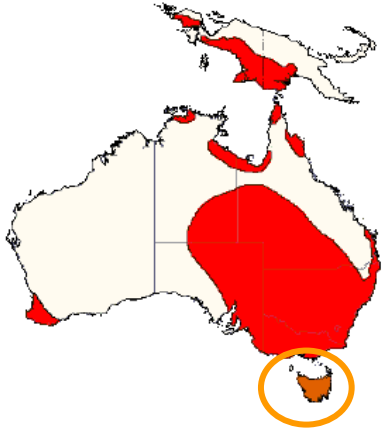

Gramastacus lacus

Ukopava se u tlo

18,63 mm,
5,07 grams

rod *Astacopsis* endemski na Tasmaniji

Najveća vrsta slatkovodnog raka na svijetu -
Tasmanian giant freshwater crayfish,
Astacopsis gouldi

Astacopsis gouldi

80 cm / 5 kg

rod *Paranephrops* – endemski na Novom Zelandu

Loklano ime **koura** (Māori jezik)

P. planifrons – sjeverni otok

P. zealandicus – južni otok

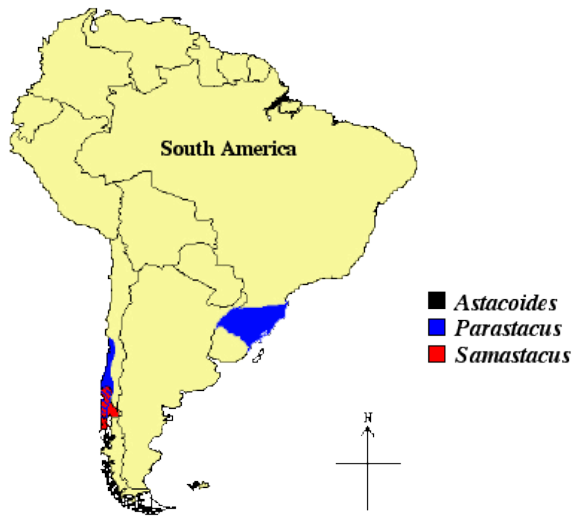
Tri roda u Južnoj Americi: ***Virilastacus***,
Samastacus i ***Parastacus***

Samastacus

Virilastacus (ukopava se)

Parastacus

Jedan rod na Madagaskaru:
Astacodies

Astacoides caldwelli

Astacoides betsileoensis

- Sporo rastu (10 godina da dosegnu dužinu karapaksa od 30 mm)
- Većina vrsta na Crvenom popisu IUCNa

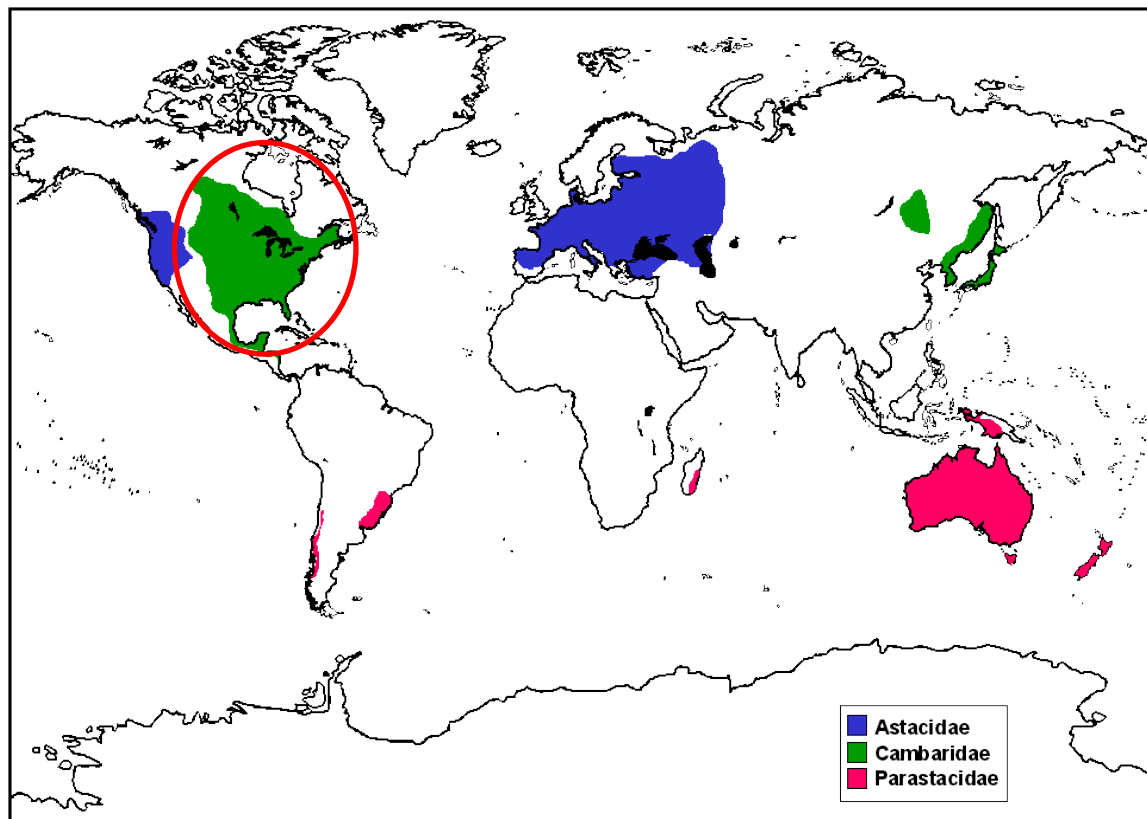
Porodica: Cambaridae Hobbs, 1942.

rodovi: *Faxonius* Cope, 1872.

Procambarus Ortmann, 1905.

+ 10

- 449 vrsta
- Nastanjuju sve vrste staništa (podzemlje, vlažne livade, močvare, stalne vodotoke i jezera)

SPECIFIČNOST – ciklički dimorfizam – samo u porodici Cambaridae

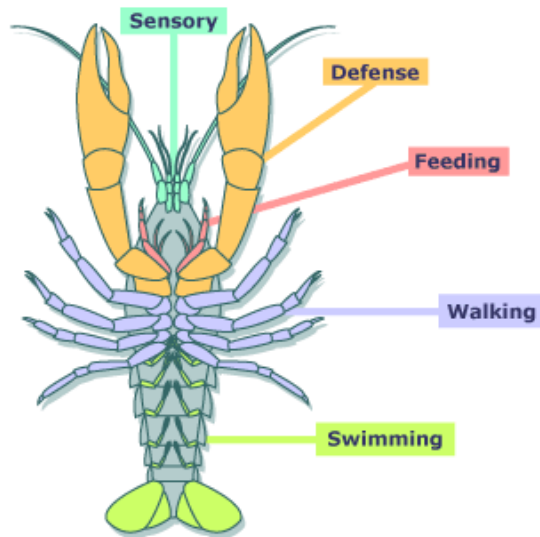

- **Spolno zreli mužjaci:**
oblik I – sezona parenja
oblik II – izvan sezone parenja

Oblik I

Kopulatorne kukice na bazi pereopoda (noge hodalice), zadebljali/orožnjeni gonopodi

Many limbs, many functions:
a ventral view of crayfish limbs

Oblik II

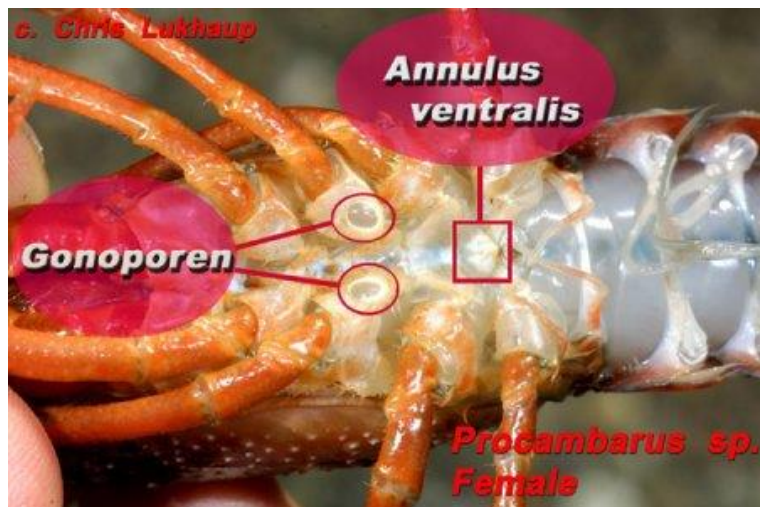

Oblik I

- **Spolno zrele ženke:**

Naglašen i zadebljano sjemeno spremište (annulus ventralis)

- Proizvode do 600 jaja
- Embrionalni razvoj - 2 do 3 tjedna (na 22°C)

Veličina pri postizanju spolne zrelosti vrlo fleksibilna > 45 mmTL (treba 11 presvlačenja/presvlačenje svakih 6 dana)

Maksimalni životni vijek – cca 4 godine, ali rijetko dulje od 12-18 mjeseci

rod *Procambarus*

- Komercijalne vrste (uzgoj)
- Jugoistok SADA, Srednja Amerika, Karibi

Procambarus clarkii - red swamp crayfish,
Procambarus acutus - eastern white river crayfish,
Procambarus zonangulus – gulf white river crayfish
+ 6 slične distribucije

Photo by Chris Lukhaup

gulf white river crayfish

Photo by Chris Lukhaup

red swamp crayfish

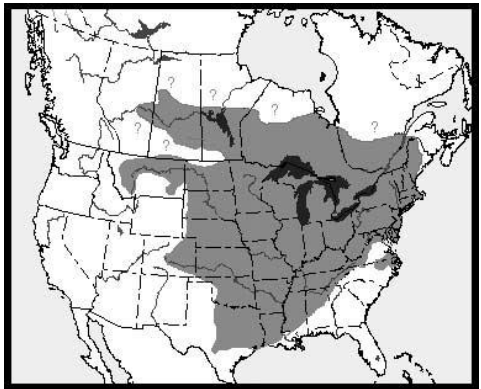

eastern white river crayfish

Rod *Faxonius*

Uključuje 11 podrodova i 99 vrsta (stalno se opisuju nove)

- Različita staništa, ali primarno jezera i vodotoci
- U plitkim rupama ispod kamenja ili vodene vegetacije
- Neke vrste su troglobionti – podzemne vode – jug SADA i Srednja Amerika

Faxonius immunis – calico crayfish
 Stajačice; kopa duboke rupe iznad kojih su „dimnjaci”

F. limosus (bodljobradi rak)

F. virilis (virile crayfish)

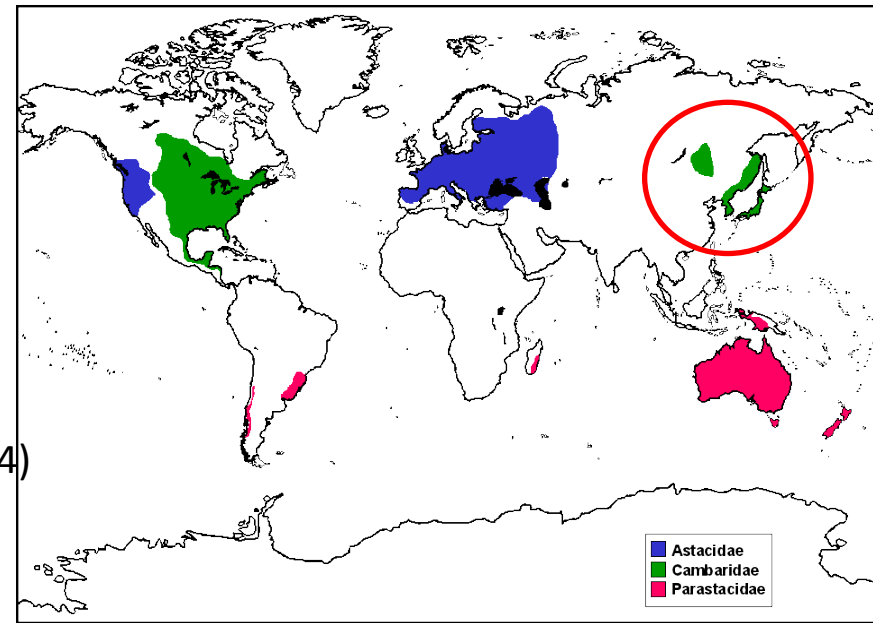

porodica: Cambaroididae

rod: [Cambaroides](#)

Istočna Rusija, sjeveroistočna Kina, Koreja i Japan

- *Cambaroides dauricus* (Pallas, 1772)
- *Cambaroides japonicus* (De Haan, 1841)
- *Cambaroides koshewnikowi* (Birstein & Vinogradov, 1934)
- *Cambaroides sachalinensis* (De Haan, 1841)
- *Cambaroides schrenckii* (Kessler, 1874)
- *Cambaroides similis* (Koelbel, 1892)
- *Cambaroides wladivostokiensis* Birstein & Vinogradov, 1934

Cambaroides dauricus

Cambaroides japonicus

Cambaroides similis

porodica: **Astacidae** Latreille, 1802

rodovi: ***Astacus*** Fabricius, 1775

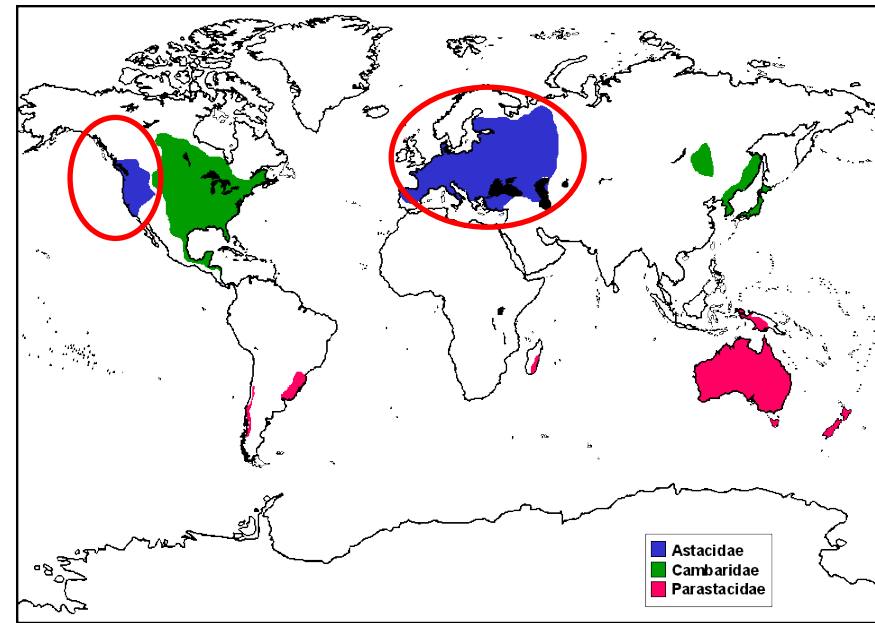
Pontastacus Bott, 1950

Austropotamobius Skorikov, 1907

Pacifastacus Bott, 1950

rod ***Pacifastacus*** endem zapadne obale
Sjeverne Amerike (između Pacifika i Velikog
Stjenjaka)

4 vrste, 3 podvrste i 2 izumrle vrste

P. leniusculus (signalni rak)

P. leniusculus

P. connectens (Snake river crayfish)

P. gambelii (pilose crayfish)

P. fortis (Shasta crayfish) – critically endangered

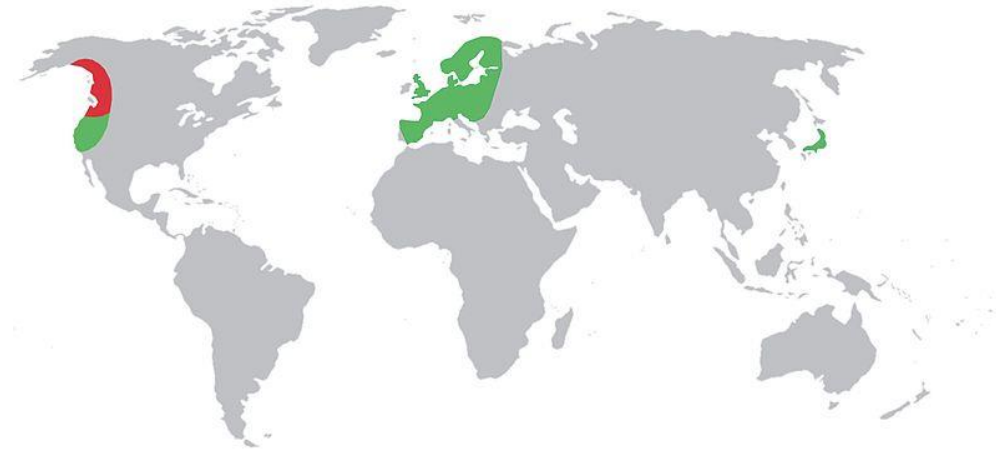

P. fortis

© B. Moose Peterson

signalni rak, *P. leniusculus*

- Najraširenija vrsta
- Introdugiran na mnoga nova staništa u Sjevernoj Americi, Europi i Japanu
- Oportunistički svejed
- Veliki temperaturni raspon (do 33°C)
- Spolna zrelost 1-3 godine
- Do 500 jaja
- Živi do 16 godina
- Od malih potoka do velikih rijeka, prirodnih i umjetnih akumulacija, može živjeti i u bočatoj vodi

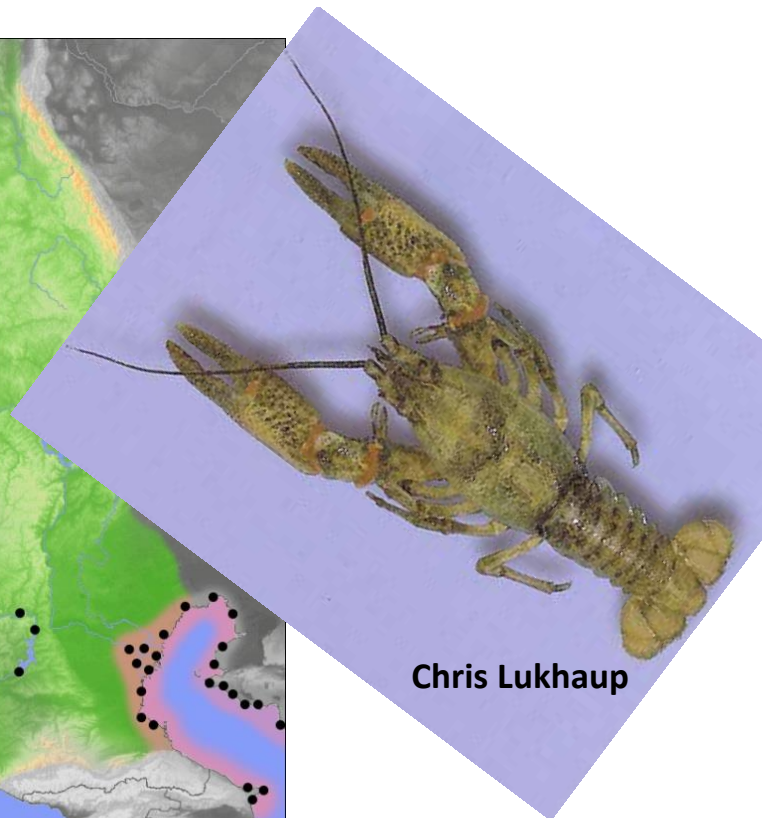
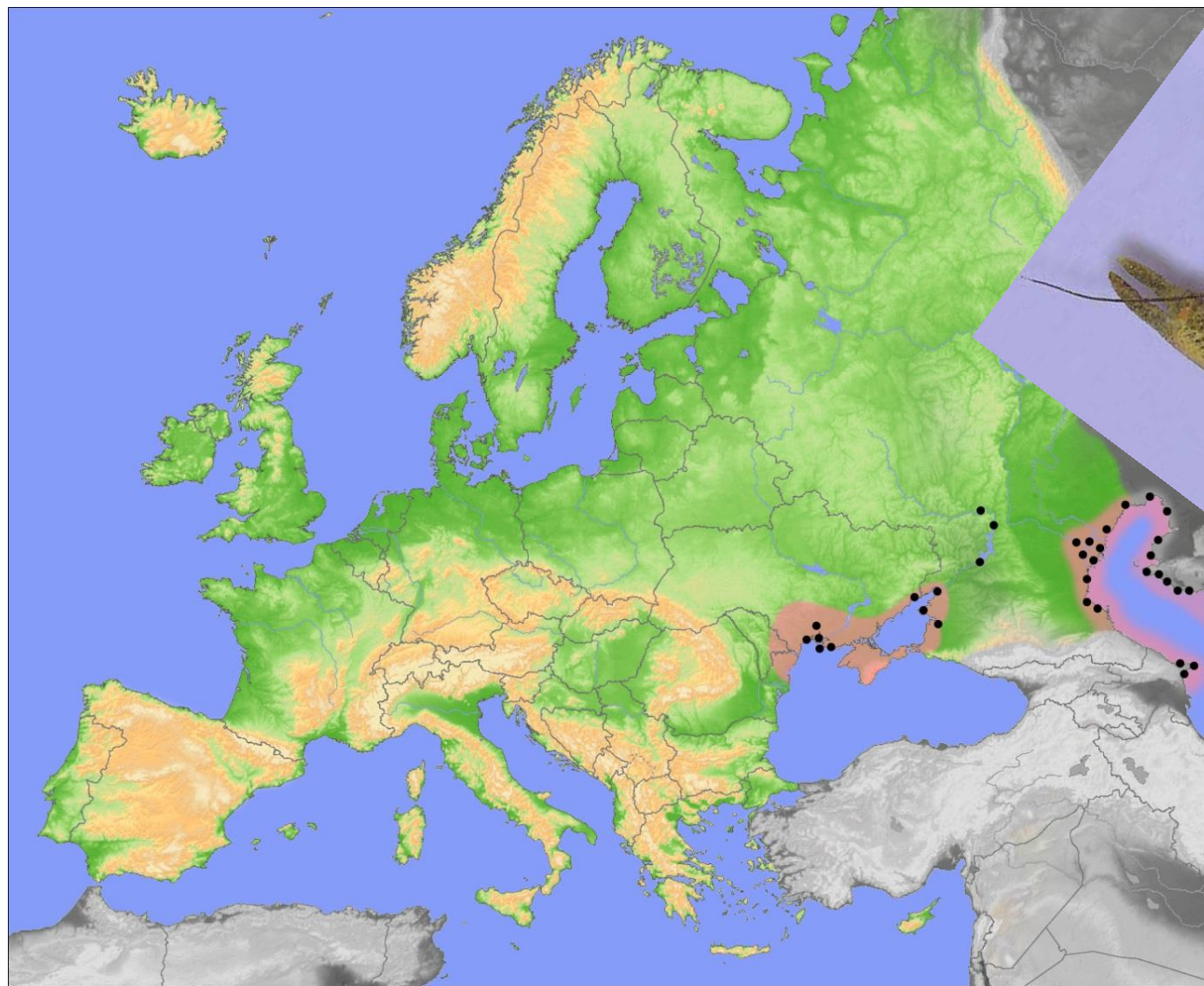
P. leniusculus **nativni areal**; **introdugiran**

Riječni rakovi u Europi (porodica Astacidae)

- *Pontastacus (Astacus) pachypus* – Thick-clawed crayfish (Black and Caspian Sea)
- *Pontastacus (Astacus) leptodactylus* – uskoškari rak
- *Astacus astacus* – riječni ili plemeniti rak
- *Astacus colchicus* Kessler, 1876 (Gruzija)
- *Austropotamobius pallipes* sp kompleks – bjelonogi rak
- *Austropotamobius torrentium* – potočni rak
- *Austropotamobius bihariensis* Pârvulescu, 2019

Riječni rakovi u Europi (porodica Astacidae)

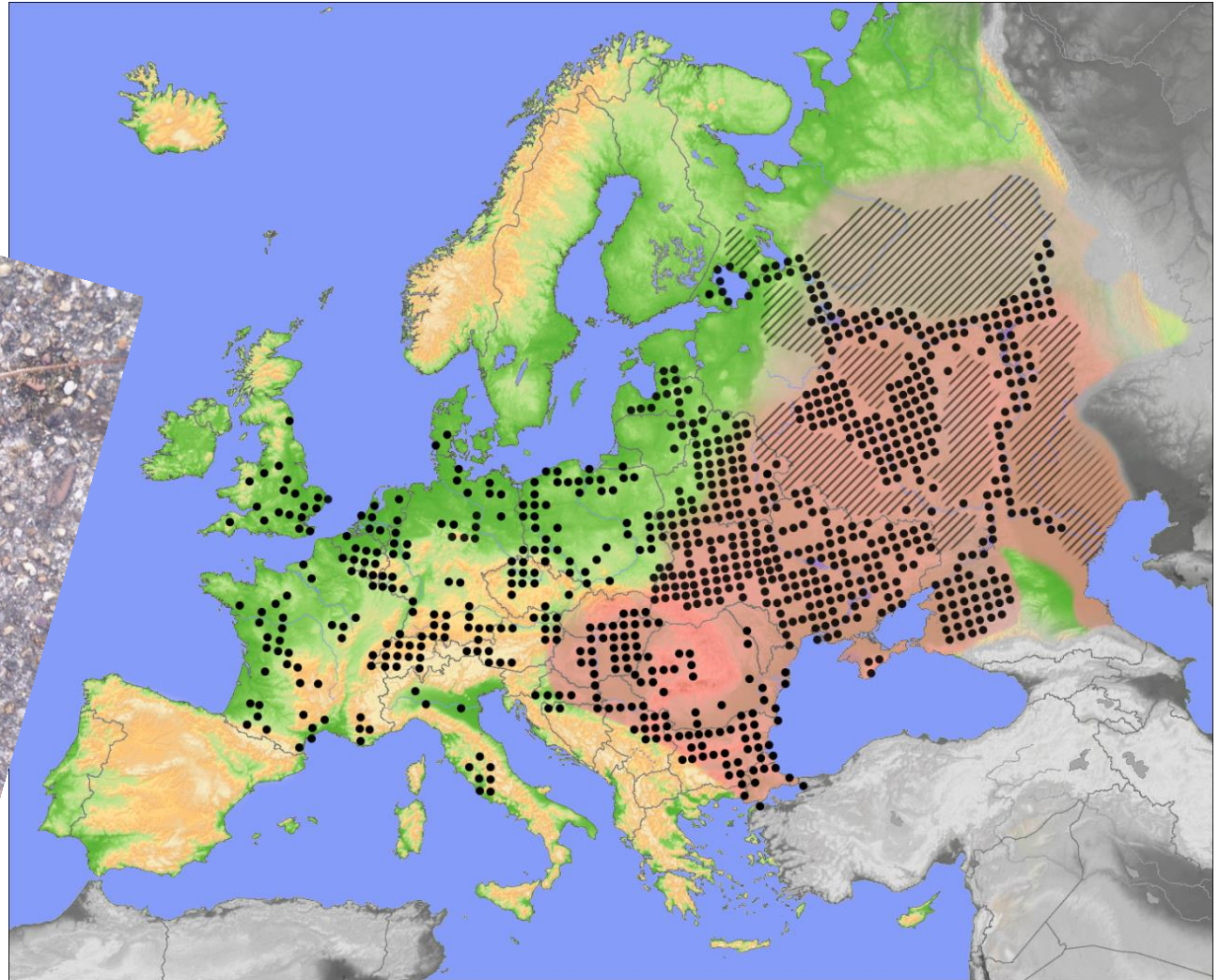
- *Pontastacus (Astacus) pachypus* – Thick-clawed crayfish (Crno more i Kaspijsko jezero)

Chris Lukhaup

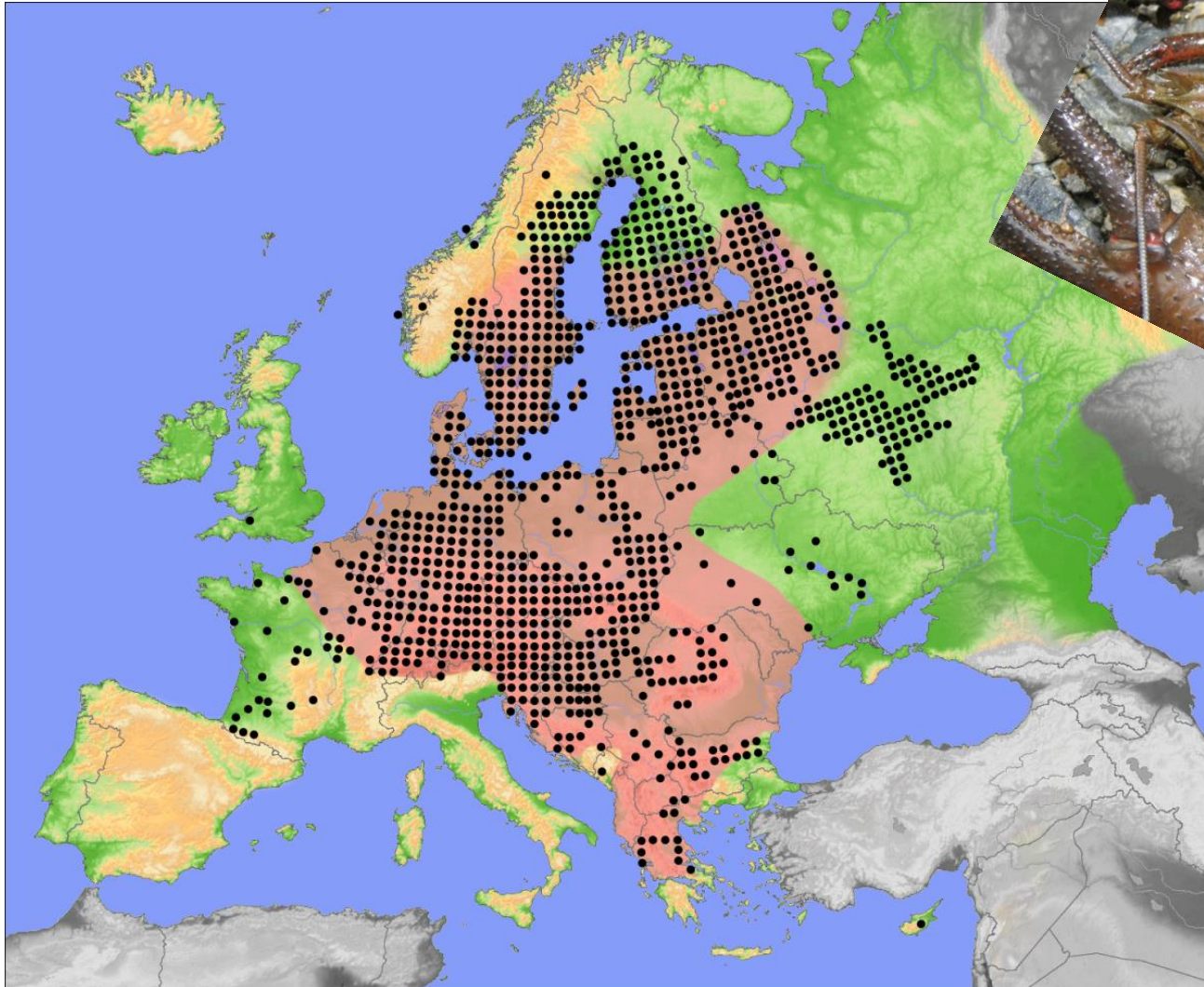
- *Pontastacus leptodactylus* – uskoškari, barski ili turski rak

(Kouba et al., 2014)

Blaha et al (2023) Phylogeographic patterns of genetic diversity in *Pontastacus leptodactylus* (Decapoda: Astacidae): Is the hypothesis of the taxonomically rich genus *Pontastacus* true? (Zoological Journal of the Linnean Society)

- *Astacus astacus* – Plemeniti ili riječni rak

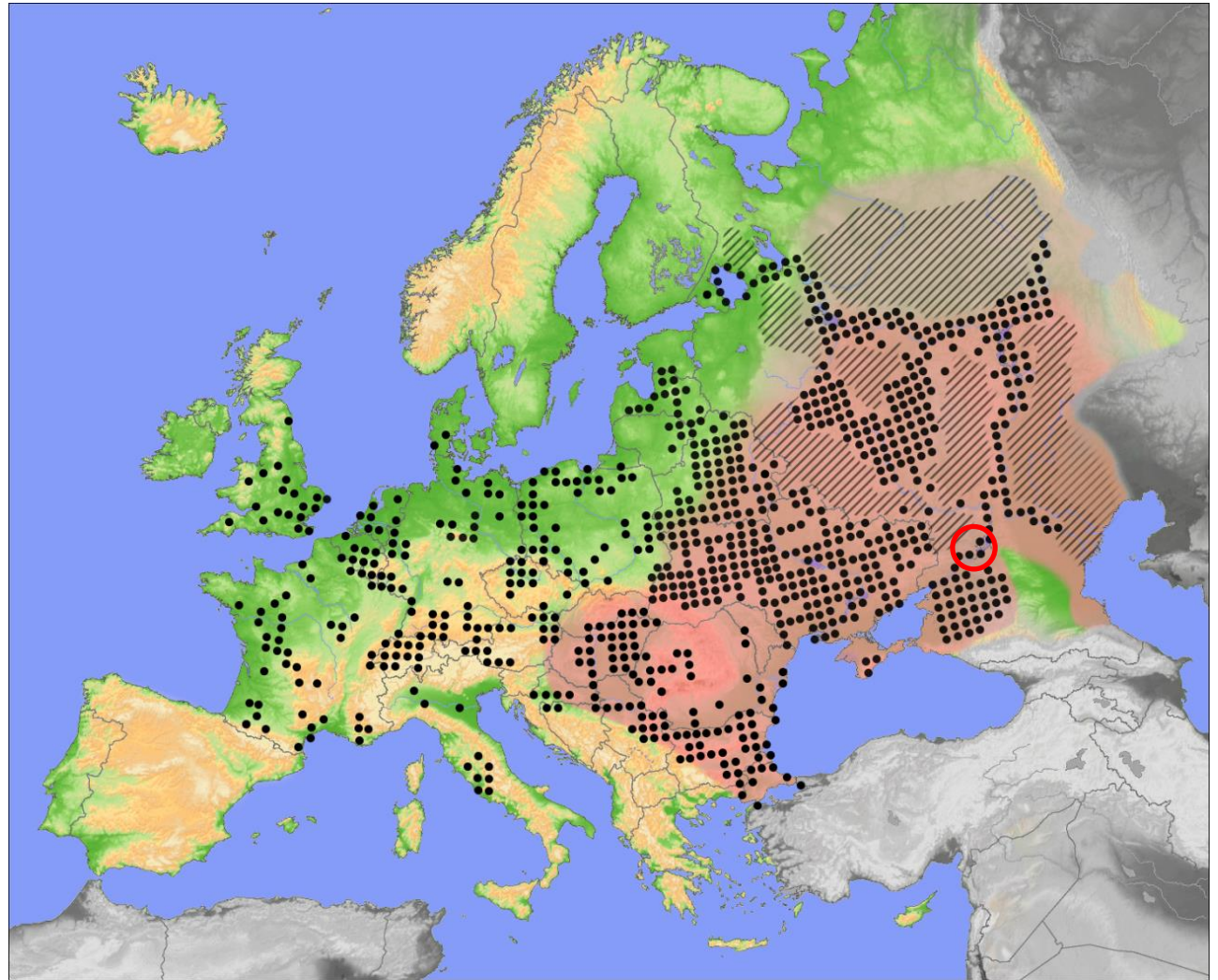

(Kouba et al., 2014)

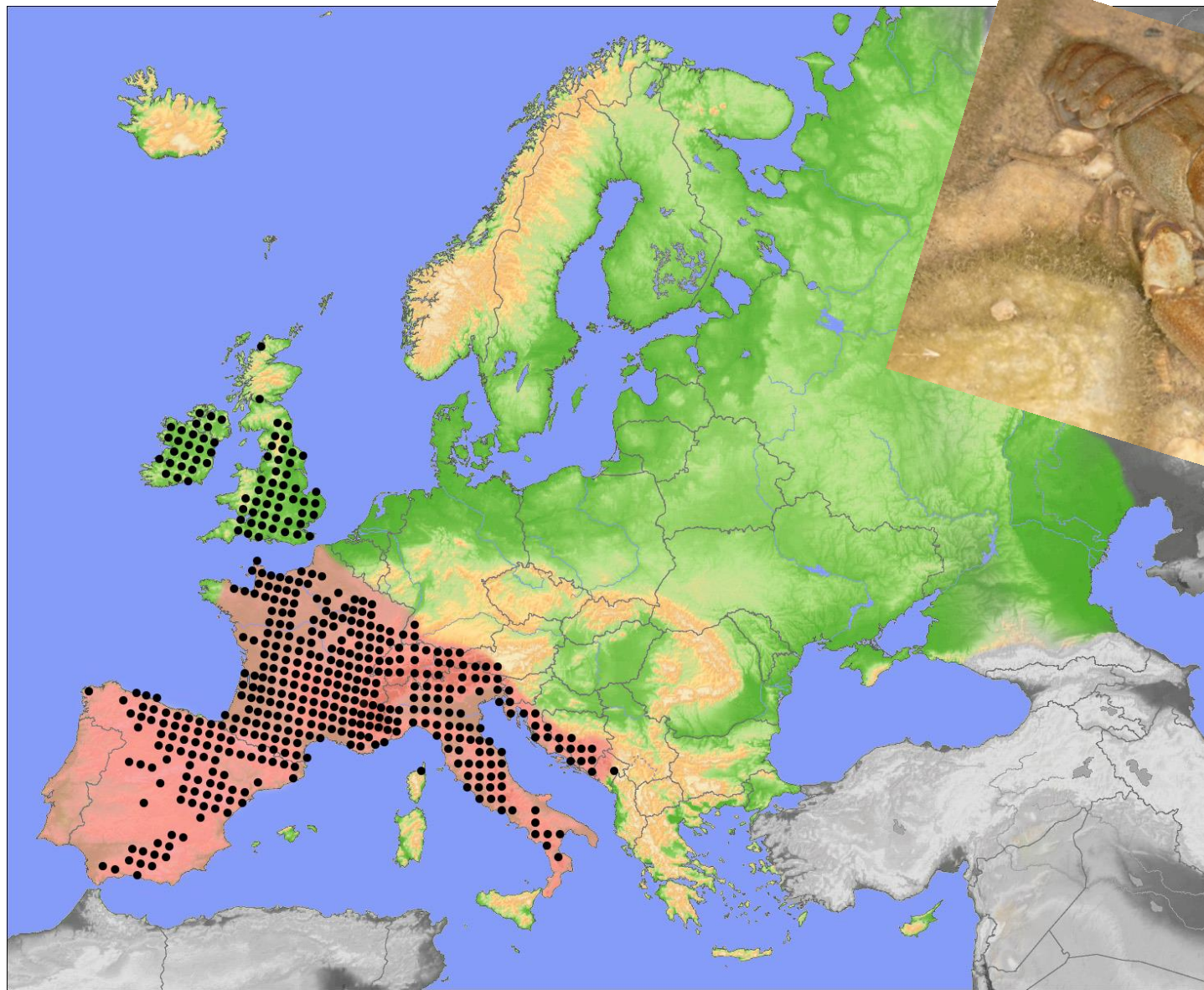
Astacus colchicus – Gruzija – rijeka Rioni

Astacus colchicus

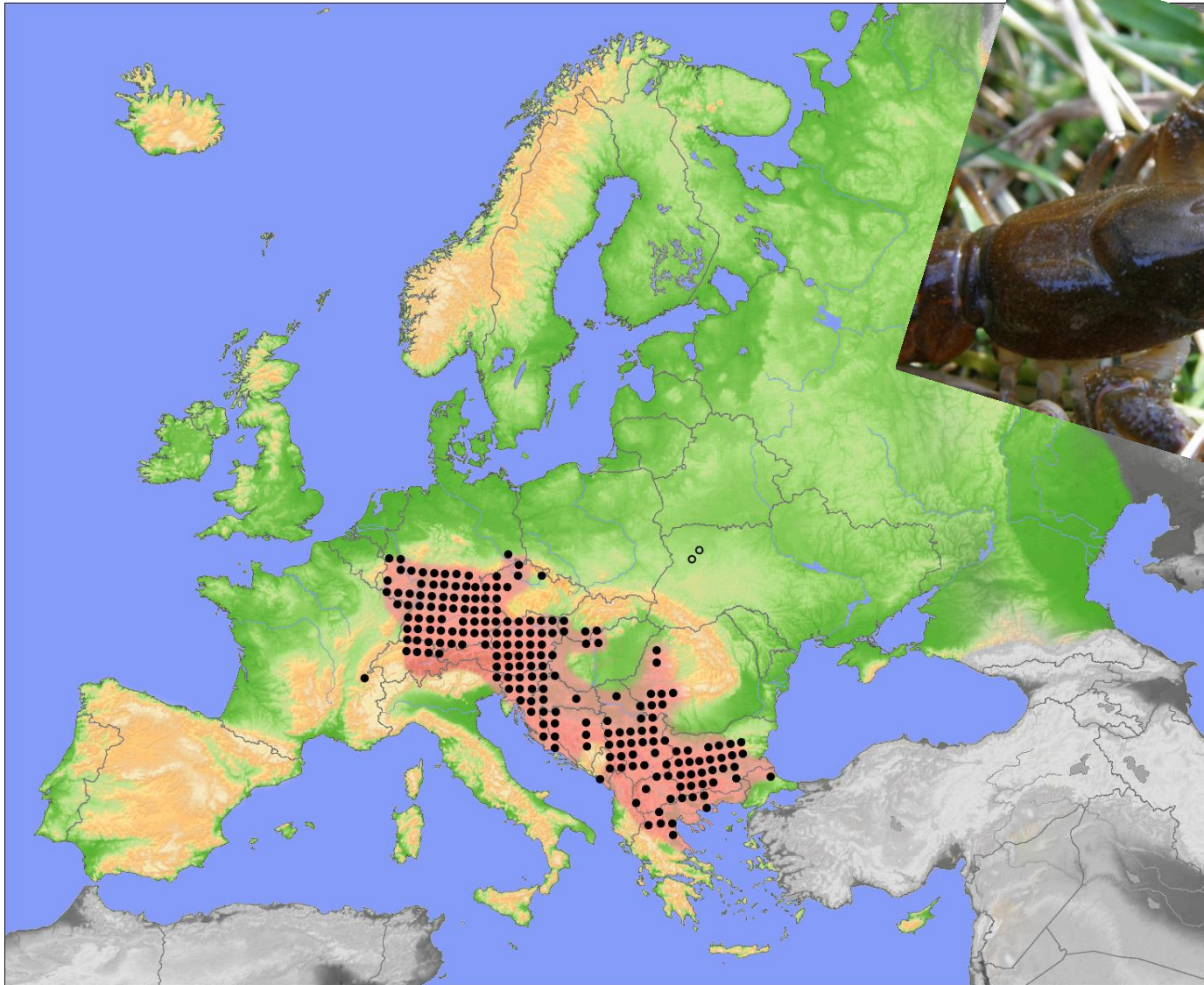

- *Austropotamobius pallipes* kompleks – bjelonogi ili primorski rak

(Kouba et al., 2014)

- *Austropotamobius torrentium* – potočni ili rak kamenjar

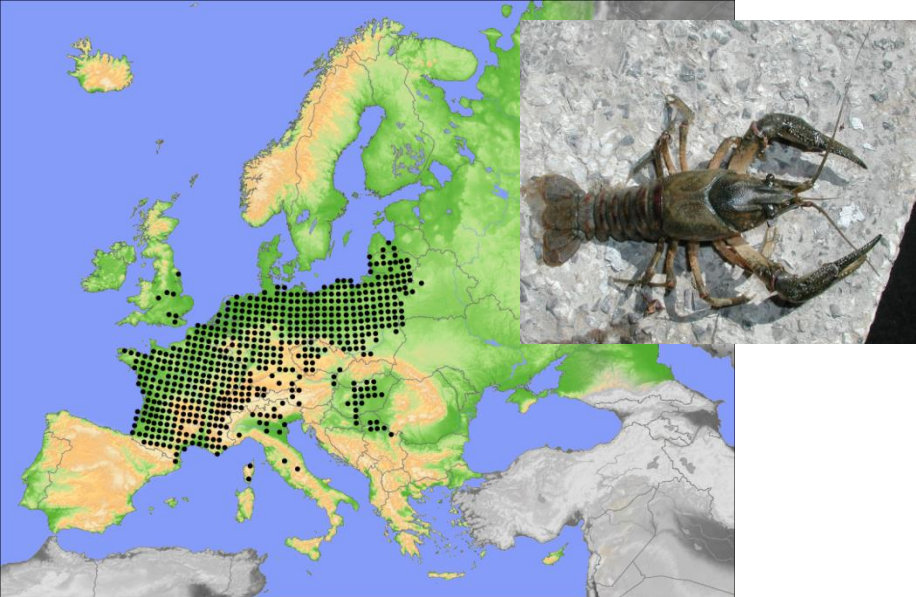

(Kouba et al., 2014)

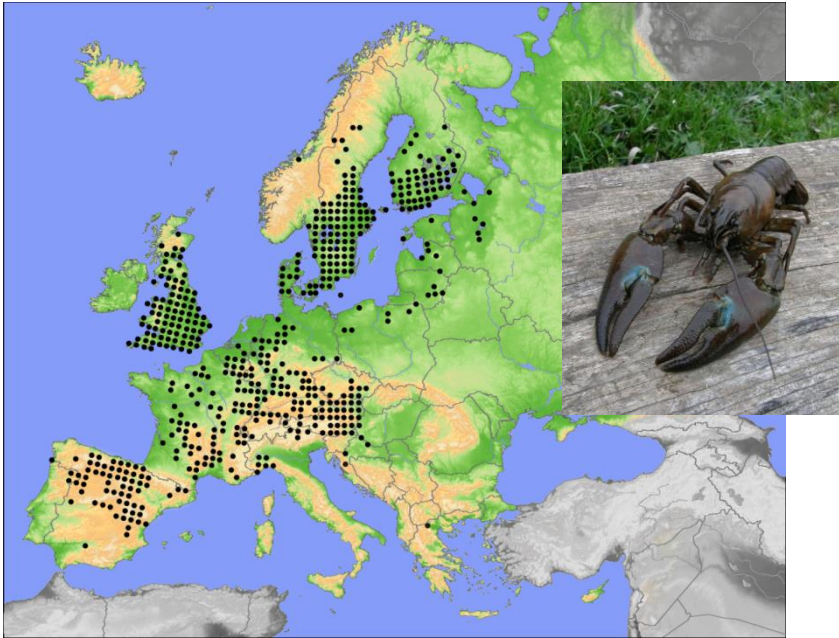
- *Austropotamobius bihariensis* Pârvulescu, 2019

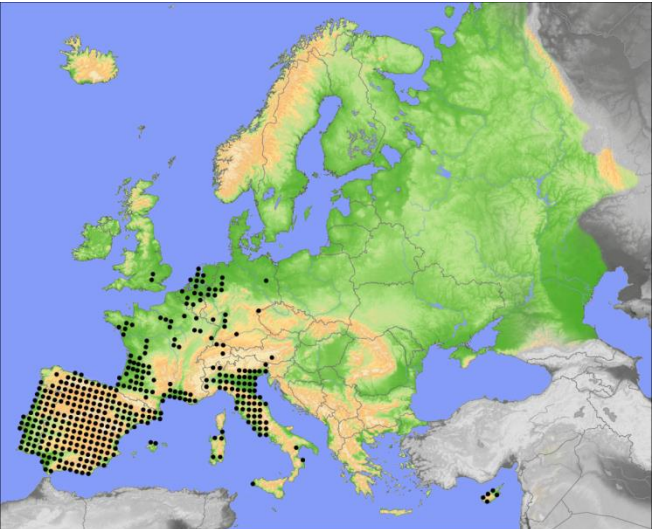
10-ak stranih INVAZIVNIH vrsta (Amerika i Australija)

Faxonius limosus
(bodljobradi rak)

Pacifastacus leniusculus
(signalni rak)

(photo C. Lukhaup)

Procambarus clarkii **(crveni barski rak)**

(Kouba et al., 2014)

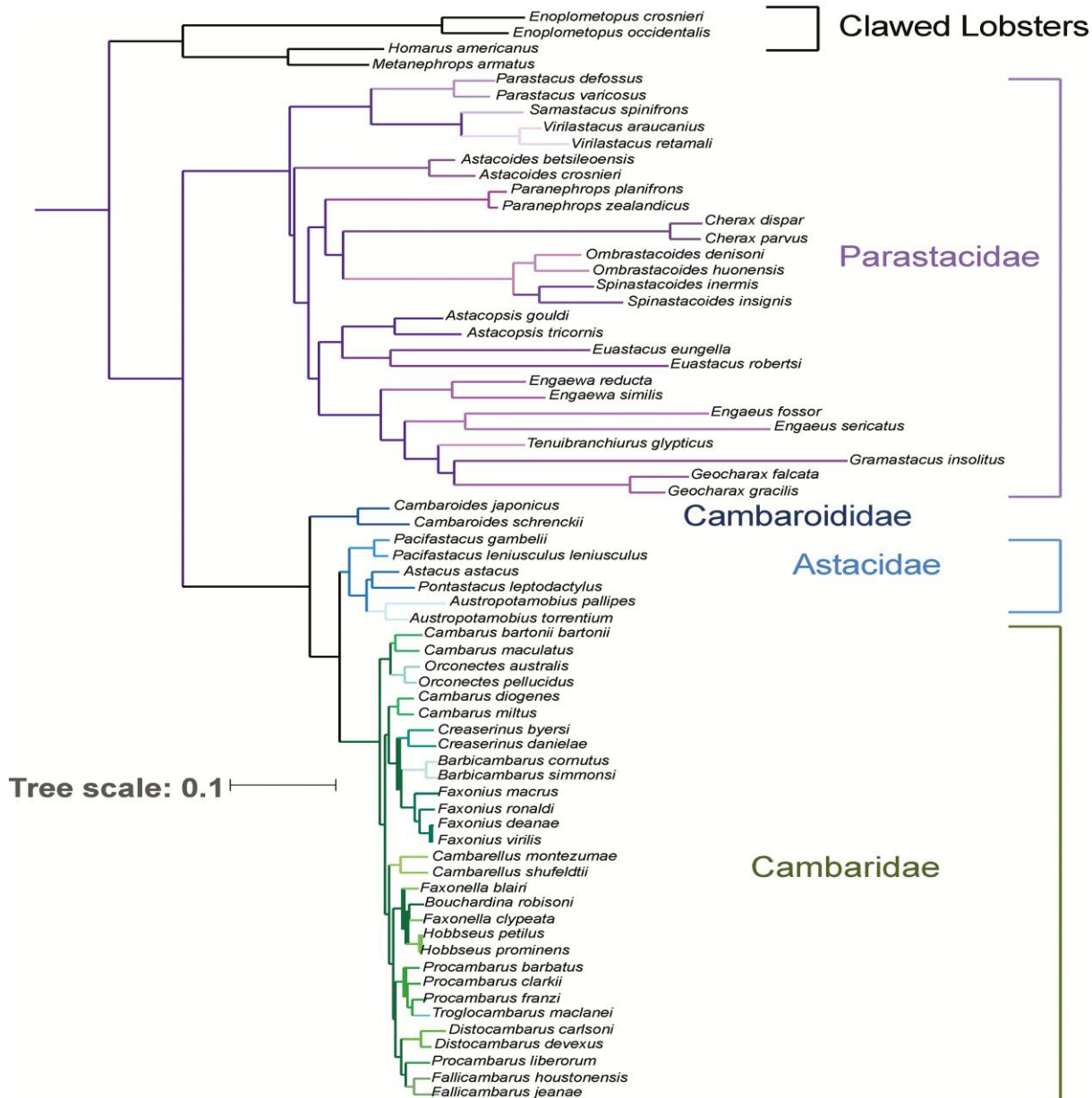
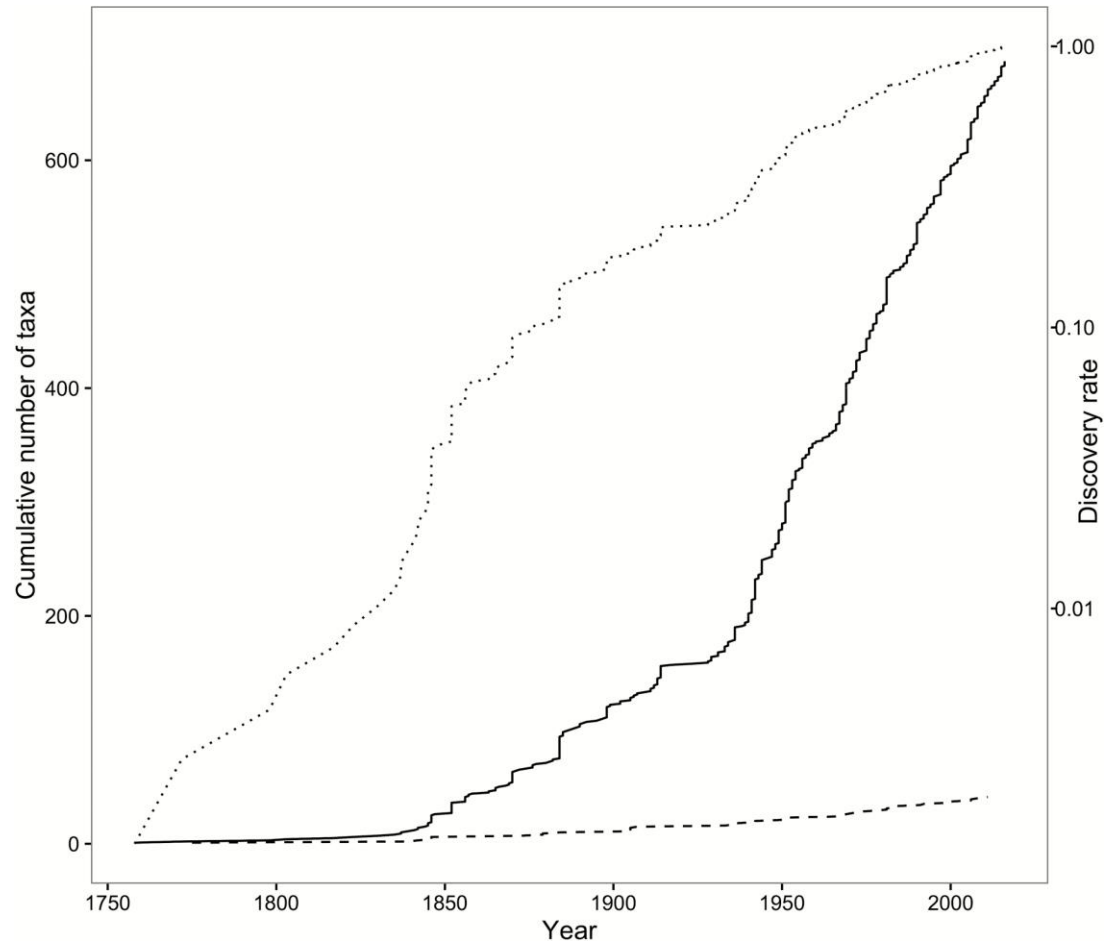

Figure 2. Filogenetski odnosi između slatkovodnih rakova (podaci iz Stern et al., 2017), s označenim porodicama (različite boje). Kao vanjska grupa korišteni su predstavnici hlapova (u crnom).

Figure 1. Kumulativni broj rodova (isprekidana linija) i vrsta (puna linija) po godinama. Brzina otkrivanja je prikazana točkastom linijom (u logaritamskoj skali *sensu* De Grave (2003)).

Nativne europske vrste su ugrožene

- **antropogeni pritisak** – prorijeđene populacije, manje populacije, izolirane populacije + invazivni strani rakovi (agresivniji, fekundniji) + račja kuga – zaštićeni nacionalnim i međunarodnim zakonima (IUCN, Habitat directive, Bern convention)

Što napraviti i kako ih očuvati?

Prvi korak – dobro poznavanje biologije i ekologije